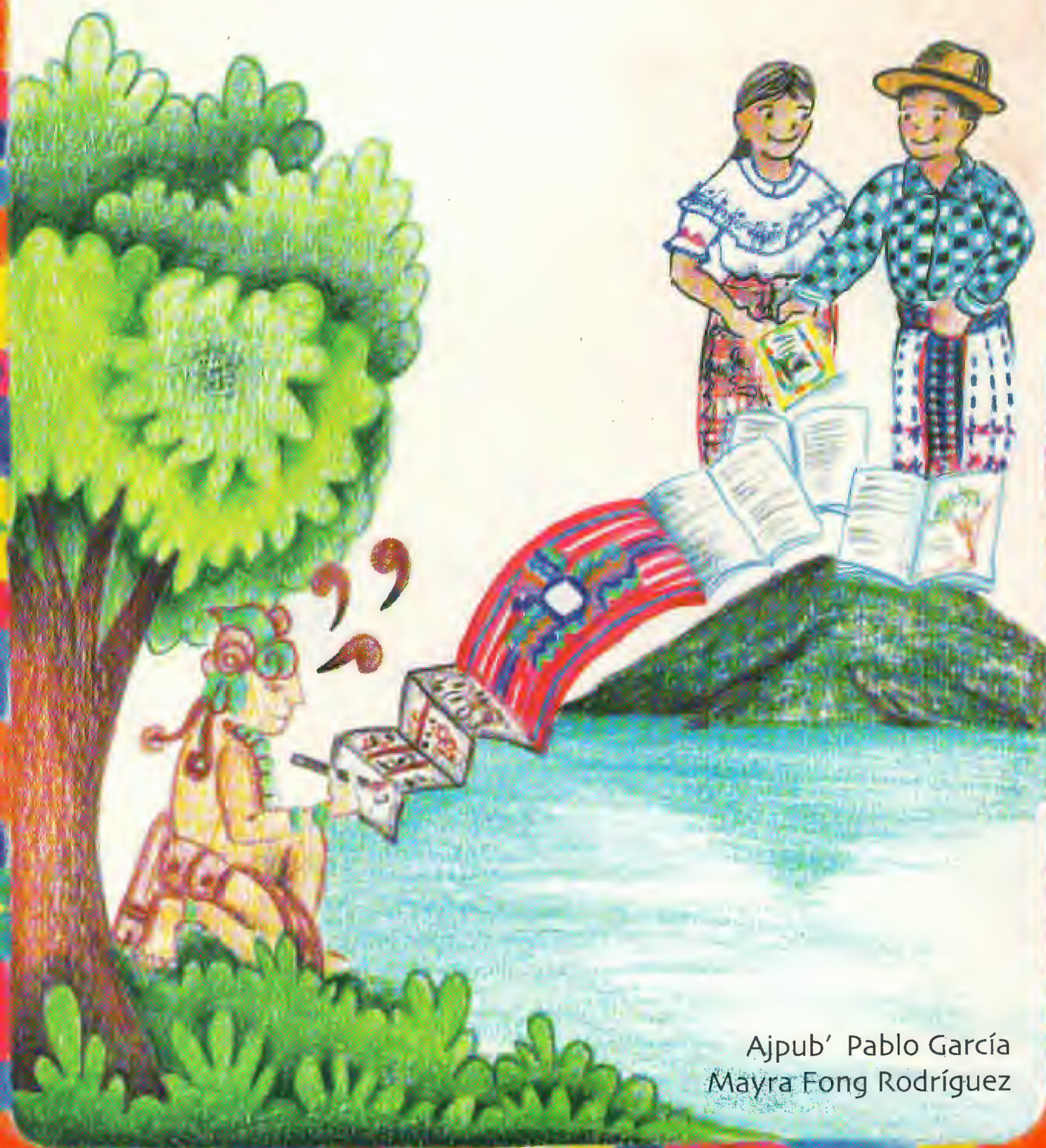
Choloon k'in nuk'uun taq tziij pa Tz'utujiil

Ajpub' Pablo García
Mayra Fong Rodríguez

Choloon k'in nuk'uun taq tziij pa Tz'utujiil

Molib'al Tziij:	Lírica y narrativa tradicional de Guatemala No. 70
Rucholajiil:	Tz'utujil, No. 6
Mokib'aliil:	Lucía Verdugo de Lima
Tz'ijb'aneel:	Ajpub' Pablo García
B'anol Achib'al:	Mayra Fong Rodríguez
Nuk'ul rujikaal:	Mayra Fong Rodríguez

Okib'al

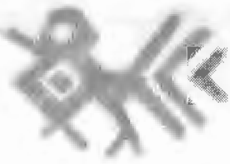
Ja tzijob'al jaari' ruk'asalemaal jun tinaamit. Ja toq ma k'o ta ja tzijob'al ma tikowiini ja winaq nuuya' rub'ixiik ja ri utzilaj taq na'ooj k'o pa runa'ooj pa ruuk'u'x. Chaqajaa' ma tikowiini nuuk'ut kaan chik chi keewach ja taq ralk'uwaal. Ja k'a kaamiik, k'o jun ka'i' choloon k'in nuk'uun taq tziij, cha'oon taq tziij kixiin ati't mama'. Kiya'oon kaan chi qe chi nkojtaqib'eej ja ruchojq'aaq' kina'ooj chi riij ja paxib'aaneem, nimaaneem, xajaaneem, tiyoxiineem chi paam awa' ja jun nimalaj k'asalemaal quk'aan chi paan ja loq'olaj ruuwach uleew ri'. Cheewi k'a rajawaxiik chi ja taq ak'alaa' k'o chi nkojtaqiij chaqajaa', utz k'a chi ma tikam ruuwach ja qas qixiin ojoj, ja ri oq maya' Tz'utujiil.

Kaamiik chi we inin k'in chi aawe atat k'o wi', k'in chi aawe' atat chaqajaa' at k'amol b'eey, at ajtiij, k'in at tata'ixeel, nk'eje' wi', wi nqaak'ut chi keewach ja taq qalk'uwaal kaamiik.

Ja ti wuuj ri', nuuya' k'iy taq na'ooj chi ke ja taq ak'alaa', k'in chaqajaa' nuuya' na'ooj chi nqaasol k'in nqaanuk' taq qasaamaaj k'in qak'asalemaal.

Kani' toq xch'ojb' rub'ajniik awa' ja ti wuuj ri', rixiin chi nk'atzin ta chi ke ja tijoxelaa' k'in tijoonelaa' chi pan ja taq tijob'al. K'in chi riij ta k'a awa' ja ti wuuj ri' xtinimar ta k'a ewochojq'aaq' ee na'ooj chi paam ja taq ee saamaaj, k'in ee je'ee' ta k'a ja ri ee qati't qamama' xtuk'an qaab'eey ewik'iin.

Maltiyoox.

JA RUCH'IJCH'AAL JUUYU'

Xuub'an jun ti taa' juutiij cha', Taa' Weel ruub'ii'. Ja xuub'an xb'e pa rusamaaj xe' k'isitilin pa b'anoj ruupaam karawanso cha'. Toq chi qa k'ee xkijl kii' ruk'iin jun chik ti taa' rub'inaam Paplu'. Jun nimaramaaj kimajoon tziij chi kib'iil taq kii' cha'. Toq k'a xpeti ja taa' Paplu' cha'. Xrak'axaaj chi re ja taa' Weel cha'. ¿La q'anij k'a majuun awiloon, ab'anoon atat aa Weel, ja chi la chi paam achenooj? ¿Xa k'a chi ri' ma katel wi'?, ne'xi ja taa' Weel cha'.

Ja k'a taa' Weel xuk'ulub'a' cha'. Ja ri inin q'anij qitziij wi' taa', ronojeel q'iij in k'o chi la' pa nusamaaj. Xa jaan, b'aar ta na jun nwiloon nuk'axaan ta, ne'xi ja taa' Paplu' cha'.

Toq xkeena', xkeetz'et chi xuub'an q'iij chi keewach cha', xkeejach kaan kii', k'in chi kijujunaal xeeb'e kaan pa kisamaaj cha'.

Ja k'a taa' Weel toq xeqaaji ja pa ruchenooj cha'. Xuumaj rusamajixiik ja ruupaam rukarawanso cha'. Jun nimaramaaj xsamaji cha', toq xuub'an nik'aaj chi re ja rusamaaj cha'. Toq nuk'axaaj q'axinaq nuub'an naq'ajaan ch'ijch' cha'. K'ajaa' k'a ri' xukajb'a' kaan ja rusamaaj cha', k'in xqaaj chi wa'iin cha'. Ja winaq ja nesamaaj chi runaqaaj tinaamit q'anij jawi' ja ch'ijch' rixiin nik'aj q'iiij qas rejtaal ja nik'aj q'iij, k'in jaari' rejtaal okib'al kiwa'iim rixiin ja nik'aj q'iij.

Keeri' k'a xuub'an ja taa' Weel cha', xrak'axaaj ja ch'ijch' cha'. Xutanab'a' kaan ja rusamaaj, k'in xqa'j chi wa'iim. Xuusok ti ruusu't ja taa' Weel cha'.

Qas wa'iim nuub'an cha', xrak'axaaj chik juutiiij ja ch'ijch' cha', q'axinaq nuub'an pa tinaamit nrak'axaj to cha'. Toq xuk'axab'eej ja ruuqul ja ch'ijch' le' cha', q'anij xsikiri ja rub'aqiil cha'. Rumaal chi rak'axaan chik juutiij ruukul ja ch'ijch' cha'. Naxa k'a rumaal ari' xok ari jaa' pa wa'iim. Ja taa' Weel q'anij xsikiri ja rub'ajqiil. Toq xuluqaj runa'ooj cha'. Xxuke'i, xuumaj ruk'utuxiik sachib'al rumajk chi ruuwach ja ruuwach uleew cha'. Toq xuuna' chik ja taa' cha', qas utz chik ja rub'aqiil k'in xuumaj chik rutijiik ja ti ruuway.

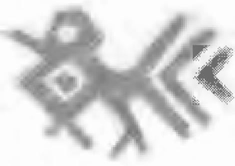

Toq xuuch'ob' ja taa' Weel, ja najb'eey ch'ijch' xrak'axaaj, rixiin ja juuyu'. Ee ati't mama' neeb'ini chi k'o jun ch'ilin ch'ijch' k'amoon kaan rumaal ja juuyu' k'isitilin ruub'ii'. Chi ke ja rach ajtinaamit ja taa' Weel k'in taa' paplu' k'amoon kaan wi' cha'. Ja ramaaj ja xuub'an ja ruqulaal ja ch'ilin ch'ijch' le pa nik'aj q'iij. Ja taa' Weel, rojta ruuqul ja ch'ilin ch'ijch' rixiin ja rutinaamit Tz'unun Chooy, rixiin tinaamit Xe' Kuku' Aab'aj k'in rixiin tinaamit Kara'r, ja k'o chi riij ja juuyu' k'isitilin.

Keeri xuub'an ja taa' Weel. Ja nuub'iij kaan ari jaa' chi rajawaxiik chi nojnimaani, xa b'aar chi ri' oj k'o wi', nqak'utuuj na chi nqaajaq qaab'eey, rixiin qasamaaj, rixiin qak'asalemaal, rixiin qatijko'm, rixiin kik'asalemaal qalk'uwaal. K'atziineel ronojeel nutata'.

Chi qajujunaal qanimaaj qii', qato'oo' qii', qaxajaniij qii' ruk'iin ja ruuwach uleew, k'in kuk'iin ja qach-alaal.

JA RI IK'OOY TOQ NTZAJQI

Xuub'an jun aachi ajchenola' juutiij cha'. Xuutik jun ti mookaaj ti rik'ooy pa taq awan cha'. Ja k'a qas nuub'an ja ti aachi le' cha'. K'o jun ti ruuk'aay qas nb'erub'ena' qaaj pa taq'aaj cha'. Xuluqaj jun q'iij cha', toq xb'elutz'eta' ja taq rik'ooy rutikoon pa ruchenooj, qas taq utz ruk'ijyeem ee pejtinaq cha'. K'aari' xjosq'iij kaan chik ruupaam ronojeel ja rik'ooy rutikoon cha'.

Toq k'a xb'erila jun q'iij xqa'j ruuwach ja ri ik'ooy. Xb'erutz'eta', xb'erunik'ooj k'in looq' xuuna'. Ja k'a najb'eey taq ruuwach ja ri ik'ooy cha', qas looq' xuuna', k'in q'anij xrajilaj kaan, xuuya' kaan rejtaal cha'. Ja ri ajchenola' rojtaq naq q'iij ja utz chik nch'ujpi ja taq ruuwach cha'.

Toq xb'erila' ja q'iij rixiin k'ayiineem chi nb'e pa Taq'aaj chi ruk'ayixiik ja ruuk'aay cha'. Ja qas ruuk'aay ari jaa' jaa' k'ayiin kolo' cha', ajk'ay kolo' ja ti aachi cha'.

Ja k'a toq xb'e ja pa k'ayiineem cha', xopoon qaaj chi paam ja jaay ja b'aar roqxenaam wi' ti rii', owi b'aar newar qaaj wi' cha'. Chi ri' qas nok wi' najb'eey, chi ri' nchomarisaaj eel wi ja taq ruuk'aay cha'. Ja ri aachi le' cha', q'anij chi wuquu' owi pa wajxaqii' taq q'iij nopoon qaaj wi' kuk'iin ja taq winaq ja b'aar nroqaxenaj wi' rii', cha'.

Ja k'a toq xmelooj to chi re ja ruk'ayiineem, q'anij jaa' ja taq rutijko'm xuluqaj chi re. Q'anij jaari' q'iij xb'erutz'eta' chik ja taq najb'eey ik'ooy cha'. Ja k'a toq xuutz'et chi utz, chi ja ri ik'ooy, ja najb'eey taq waach ma k'o chik ta, elaq'aneel chik. Ja k'a ari jaa' xuub'iij qaaj, xyariij k'a la' ja winaq ja naq xelaq'aneel ne'e cha'. Ja k'a toq xuub'iij qaaj chik. Ja k'a la' ja rajawaal ruuwach uleew ya'oyoon chi we k'in jun elaq'oom xmajo' eel le'.
Ne' qaaj cha'. Ari jaa' ala' ja rajaaw ruuwach uleew nchomarisaan awa', ja b'ajn chi we ri', ne' qaaj ja rajaaw ja ri ik'ooy cha'.

Xb'erila' chik k'a jun q'iij rixiin chi nb'e pa k'ayiineem pa Taq'aaj. Xchomarisaaj eel chik ja taq ruuk'aay. Ja k'a toq xopoon chik ja b'aar qas newar qaaj wi' cha'. Xok ook pa jaay cha'. Toq nka'y opoon chi ruuxee' jun ch'ajtaal cha', chi ri' k'o wi' ja ri ik'ooy ja ri eleq'aan to pa ruchenooj cha'.

Ja ti aachi xuub'iij qaaj, ¿waawee' taqaan ya'oon kaan wi' ja ti wik'ooy? Ne' qaaj pa ruuk'u'x cha', k'in jun wi' xuuna' qaaj ruuk'u'x chi riij toq xtz'etab'eej opoon. Ja toq xopooni ja taa' ja rajaaw ja jaay, ja b'aar qas nopoon wi' ja k'ayiineel. Toq xpeti xrak'axaaj chi re ja k'ayiineel cha'. ¿Naq xaab'an? Ne'xi cha'.

Ja ri aachi xuk'ulub'a' ja taa' cha'. Ma k'o ta wa'aan ne'e cha'. Manii' k'oli naq la' xaab'an. Ja ri atat janila' qas natb'isooni k'in ch'ab'ooj taqaan naab'an. Ne'x rumaal ja taa' cha'.

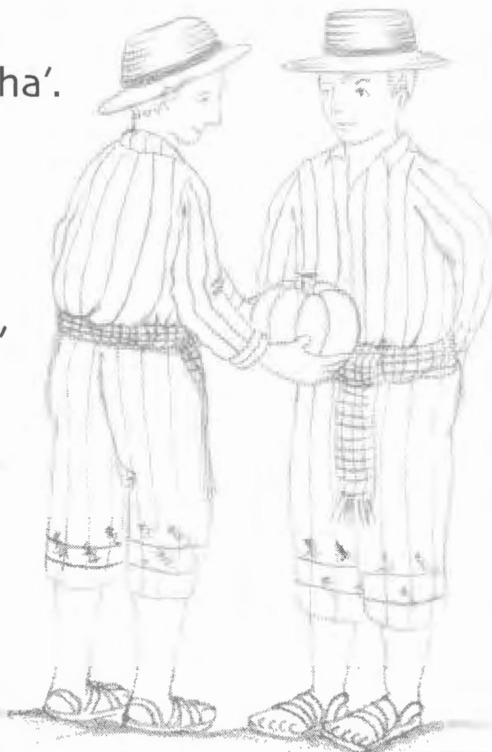

Toq k'a xuub'iij ja k'ayiineel chi re ja taa' cha'. Ma k'o ta naq xnuub'an, xa qas nti'oon nuuk'u'x chi riij jun ti wik'ooy, wojtaq k'a chi in ajchenola', nutikoom juun, ka'i', mokaaj taq ik'ooy pa taq wawan. Ja xuub'an toq xinapoon chik chi paam ja wawan, xuub'an wajxaqii' q'iij kaamiik ri'; q'anij taqaan ma xnuutz'et chik ta ja taq wik'ooy ja najb'eey waach. Ja nub'anoon chi re nya'oon kaan rejtaal. Ja k'a kaamiik k'o taqaan ntz'et opoon chi ruuxee' ch'ajtaal le'. Cheewi k'a nwajob'eej nwak'axaaj chi aawe. ¿Naq xk'ayiin kaan chi aawe?. Ja k'a taa' xuub'iij cha'. ¿Awixiin la'an atat? ¿awojtaq la'an ruuwach?, ne'xi ja ri aachi, rumaal ja taa' cha'.

Ja ri aachi xuk'ulub'a' cha'. Manii, wojtaq ronojeel ja rub'anoom ja tik'ooy cheewi', nti'oon nuuk'u'x chi riij, ne'e ja k'ayiineel.

Ja k'a taa', toq xuub'iij cha'. Ja la' ik'ooy le' wixiin inin, inin in k'amoyoon to, nexi ja k'ayiineel cha'.

Toq k'a xb'iix chik chi re ja k'ayiineel, rumaal ja taa' cha'. Janila' ninki'kot chi aawiij rumaal qas utz ja xaab'an, rumaal chi majuun tziij xaab'iij. Ma k'o ta yaq'ooneem, tz'ujuuneem, xaab'an ne'xi ja k'ayiineel cha'. Ja ri ojoj k'o qaaq'a' chi re ronojeel ja ruuwach uleew. Chi riij ronojeel ja tijko'm ja nwachiini, k'in ma tiwachiini, qixiin ojoj ronojeel.

Rumaal chi ojoj nojya'aani ne'xi ja ti k'ayiineel cha'. Ja k'a k'ayiineel xuub'iij cha'. Taa' tasacha' nuumajk ¿naq chi re naab'iij keeri' chi we? K'in ¿Naq k'a at okinaq wi'?. Ne'xi ja taa' rumaal ja ti k'ayiineel cha'. Ja ri inin nutata' ma k'o ta in okinaq wi', k'o jun ti nusamaaj ya'oon rumaal ja Rajaaw ruuwach uleew, pa walaxiik pejtinaq wi.

Inin k'aari' jaari in b'anol jab'. Ne'xi ja k'ayiineel cha'. Toq k'a xpe chik ja k'ayiineel, xuub'iij chik chi re ja taa'. Tasacha' nuumajk ne'e ja ti k'ayiineel, xxuke' chi ruuwach, k'in xtz'ub'aaj raqan ruuq'a' ja taa'.

Ja xb'i'x chi re ja ti k'ayiineel rumaal ja taa' keewari'. Tab'iij chi ke ja taq awachalaal, ja toq nb'ajn chi ke, ja kani' xb'ajn chi aawe atat le'. Kib'ana' jun utziil chi ma ketz'ujuun ta k'in ma keyoq'on ta, ne'xi ja ti k'ayiineel cha'. Keeri' xuub'an xmeloj to chi roochooch k'in xuuchol chi ruuwach rixjayiil ja xb'erub'ana' qaaj ja pa Taq'aaj cha'. Xuub'iij chi xriili ja rik'ooy ja tzaqinaq pa ruchenooj. Xuub'iij k'a chi re ja rixjayiil chi ja b'aar ya'oon wi' roochooch Pa taq'aaj, b'anol jab' ja taa', ari jaa' eeq k'amayooneel ja tik'ooy. Chee wi' ma utz ta naaya' rejtaal ja tijko'm, xajaan riij ruuwach chi keewach ja ri ee rajawaal juuyu' taq'aaj cha'.

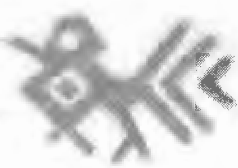
JA MASAAT TOQ NSAJCHI

Xuub'an jun ti taa' juutiij cha', To'l Tok' ruub'ii' ja taa', xb'e pa ch'ajooj sajkiiy chi ruuchii' ya' cha'. Ja k'a b'aar qas nsamaj wi' ja ti taa' k'o jun ti ruuwach juuyu' rub'ina'aan pa koraal. Ja winaqii' ja qas nesamaaj chi ri q'anij nkeetz'et wi' jun masaat qas nq'a'x chi ri' pa taq chenooj kuk'iin.

Ja k'a xkeeb'an ja winaqii' ja nesamaj chi ri' xkeek'am kii' konojeel, k'in xekikanooj jujuun keetz'ii' cha'. Ja k'a chi roox q'iij xeeb'e chik pa kisamaaj cha'. Toq k'a xkijl chik juutiij ja masaat, k'ajkari' xkeemaj rusaluxiik konojeel cha'. Xe'ok tz'i' k'in ee je'ee' ja winaqii' pa saluuneem chi riij ja masaat cha'. Toq xekositaji ja tz'i' konojeel k'in ee je'ee' ja winaq cha', chi ruuwach ja ti juuyu' xsajchi qaaj wi le' cha'. Xsajchi qaaj chi keewach ja masaat cha'. Toq xkeechob' ja winaqii' chi ja juuyu' njaqataj ruuchii' ronojeel q'iij cha'. Cheewi k'a rumaal ari' toq xb'ix kaan Pa koraal chi re ja ti Juuyu', rumaal ja masaat to nsajch chi ri cha'.

JA K'UCH K'IN JA XPEQ

K'o jun xpeq jutiij xuub'iij chi re jun k'uch, katok nukompat're. Ja k'a k'uch "utz k'aari' " ne'e. Keeri' k'aari' xkeeb'an q'anij nkeq'ijila' wi' kii'. Ja k'a k'uch q'anij nsik'ix wi' pa taq nimaq'iij kumaal ja julee' chikop chik, toq k'o k'ulub'ik, qasan ya', k'ulub'al junaa' owi toq nalax jun ti ak'aal. Ja k'a ari jaa' q'anij nuuk'am eel wi' ja xpeq rumaal chi ti rukompat're, xa k'a rumajk ari' ntare' chi riij.

Ja k'uch q'anij ma k'o ta poqon nuutij, nuumaj xik'aaneem, ajninaq nopooni ja b'aar sik'iin wi' chi paam ja nimaq'iij, ma jaani' ta chi re' ja xpeq mariil nopooni rumaal chi xa nuuk'aq rii', rumajk maloo' nopooni. K'ooli nik'ajarinaq chik ja nimaq'iij owi xa jalaal nutzuri, owi k'o janitaq q'anij ma ee k'o chik ta ja chikop toq nopooni. K'o k'a janitaq nuuk'am eel ja rixjayiil pa nimaq'iij. K'o janitaq ja k'uch, rumaal ajninaq nopooni, njiijkalo'n pa ruxik'in ja ti xpeq.

- ¿Naq chi re k'aala' ee k'o taqaan ja chikop q'anij ma k'ixib'al ta nkeena', k'a maloo' no'opoon chi paam ja nimaq'iij?

Q'anij keeri' wi' nnuub'iij toq nopooni ja xpeq. Ja k'a xpeq qas itzeel chik runa'oon ja qas nuub'iij ja rukompat're, xpe ruyewaal chi riij. ¿naq chi re chaqa jiijkalooneem nuub'an ja nukompat're ne'e?. Xuub'iij k'a chi re ja rixjayiil.
Tawelisaaj juutz'it ruuk'ix ja qakompat're naq chi re qas njiijkolo'n pan awixikin chi keewach chik ja juule' chikop toq at k'o pa nimaq'iij ne'e ja rixjayiil ja xpeq.

- ¿Naq k'a naab'an chi re nawajo' atat? ne'e ja xpeq chi re ja rixjayiil.
- Qab'ana' jun nimaq'iij keqasik'iij konojeel ja chikopii' k'in nqaab'iij chi re ari jaa' chaqajaa', k'in nqakanooj jun ruulaaq ja q'anij jiik, utz k'a ma ti kowiini nuutij ja ruya'aal ja riikiil, chi ri' k'a xtiqaach'ak wi' – ne'e ja rixjayiil ja xpeq.

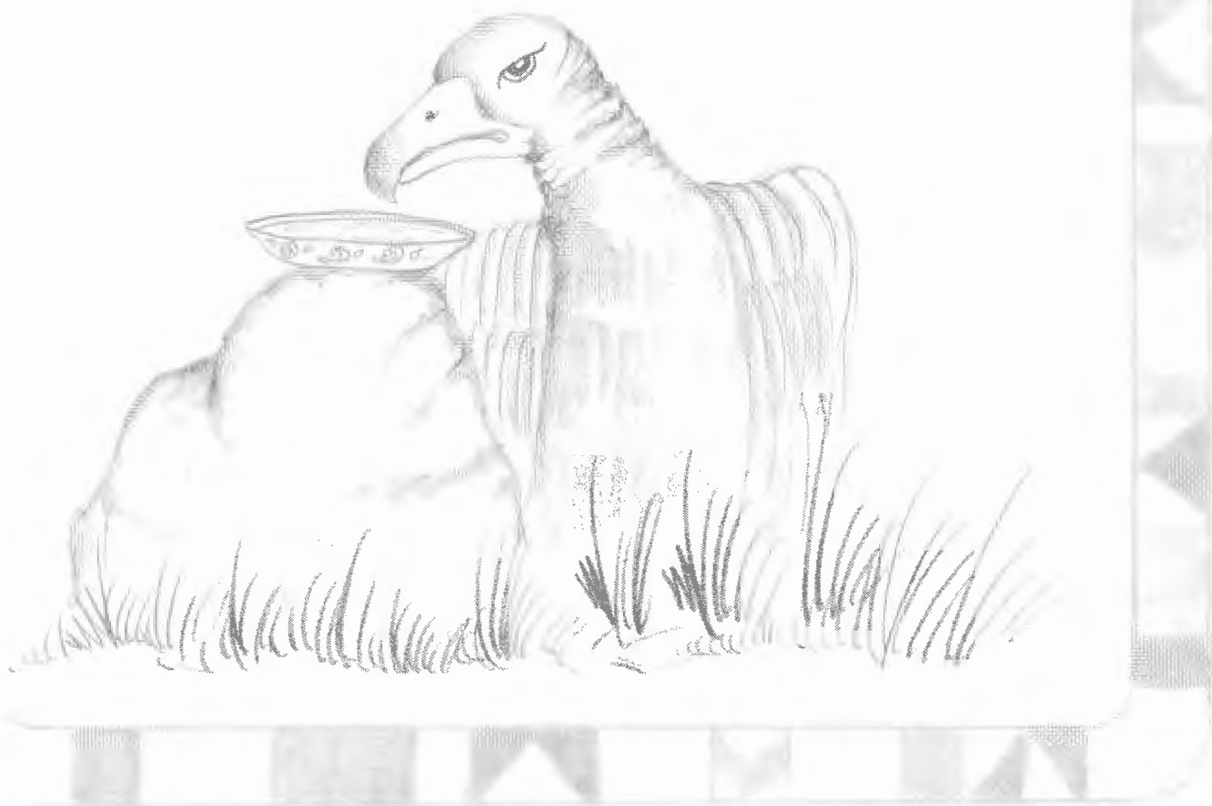
- Utz k'a ri' wi keeri' nqaab'an chi re ne'e, ja xpeq. Keri k'aari' nkeeb'an, xkeenuk' ja nimaq'iij xekisik'iij konojeel ja chikop chi re ja nimaq'iij. Xkikanooj jun riikiil ja qas ki' utz k'a q'anij ma k'o ta jijkalo'neem xtikeeb'an ja chikop. Q'anij ma k'o ta nab'enaq, naq chi re toq nkeeb'an ja nimaq'iij ja xpeq. Xopooni ja q'iij rixiin ja nimaq'iij. Xkeenuk' ja xtuukoj ja k'uch, utz k'a k'eeri' xtikeeb'an chi re toq xtikelisaaj juutz'iit ruuk'ix. Toq xopooni ja k'uch xuub'iij chi ke ja rukompat're.

- ¿Xatuluqaji kompat're? ¿utz awach?. Chaqa kewaari', xoqpeti chi ajniim rumaal k'ixib'al chi qe, toq k'a maloo' nuquluqaji. Ee k'oli ee nutz'etoon inin nik'ajarinaq chik ja nimaq'iij toq ne'opooni, xa k'a rumajk ari' xoqpet ojoj chi ajniim ne'e ja k'uch chi re ja xpeq.

Chi majan tichapataji ja nimaq'iij xuumaj chik jijkalo'neem ja k'uch pa rixikin ja xpeq. Ma jaan ke'opooni konojeel ja chikop ja ri ee sik'iin kumaal ja xpeq. K'aari' xe'opooni konojeel. Xkeemaj wa'iin, ja juule' chikop chik, laq xya' chi ke, ja k'a k'uch laq jiik ruuwach xyaa' chi re. Katwa'i kompat're, katwa'i ne'e ja xpeq.

Maltiyoox chi aawe kompat're wa'iim wa'an nb'an ri', maltiyoox chi aawe.
Ja k'a k'uch qas rayewaal rumaal q'anij ma tikowiini nuutij ja riikiil, q'anij itzeel rupalaj chik nuub'an chi re ja xpeq; rumaal chi q'anij jiik ruuwach ja ruulaaq.

- La ma rojtaq ta k'a wa' chi ja ri inin ma kinkowiini ninwa' chi paan awa' laq jiik ruuwach ri', maqana' ma ki ta k'a rutz'etoon nb'ajn chi we chi paam chik juule' nimaq'iij. Q'anij k'owi nuulaaq inin ya'oon pa nuyonaal, xanaan chee wi', nch'ob' inin ja nuub'an chi we ri' najiini nelisaaj rii' chi paam naq ja qas nb'iin chi re, chee wi' kawa' keewa' nuub'an chi we ne'e ja k'uch.

Katwa'i' kompat're, ma k'ixib'al ta tana', katwa'i ne'e ja xpeq. Wa'iin wa'an nb'an ri' kompat're.

- Katwa'i q'anij wa'an k'o na ja ri ariikiil le', katwa'i.
- Maltiyoox chi aawe, xa wa'an k'ajaa' xb'enupulu' pe chik juule' wixiin ri' –ne' ja k'uch.
- ¿La ki' naana', ja –qariikiil kompat're?
- Qas wa'an utz, q'anij ma k'o ta juutiij nutijoon ta awa' ja riikiil ri'. Q'anij k'a ma k'o ta rutijoon ari' ja k'uch, nixtanaan runa'oon ta, naq ruki'iil ja xya' chi re. Toq k'a xtzuri ja wa'iim kumaal.

Maltiyoox chi aawe kompat're –ne'e ja k'uch.

- ¿La utz xaana' ja qariikiil kompat're ma xta ma utz ta xaana'? –ne'e ja k'uch.
- Utz wa'an kompat're, maltiyoox chi aawe.

Xe'eel to konojeel ruk'iin ja xpeq cha'. Ja k'a k'uch qas itzeel xuuna' ja xb'ajn chi re rumaal ja xpeq. Xa k'a rumajk ari' xuuch'ob' chik ari jaa'.

- Ja xuub'an chi we kaamiik ja xpeq nuutoj na chi utz, nb'an chi na jun nimaq'iij inin k'in keeri' chi na nb'an inin chi re –ne'e ja k'uch.

Ja k'a xpeq qas nki'koti ja xuub'an chi re ja k'uch, q'anij ma xuuna' ta juutz'iit ja riikiil ja xya' chi re. K'o chi k'a q'iij b'anon kaan ari' chi re ja k'uch toq xuub'ij chik ja ari jaa'. Nb'enub'iij na chi ke xkeepeta juutz'iit wik'iin pa nimaq'iij. Ja k'a taq xpeq je'ee xeche'e, q'anij kimesetaan chik ja xkeeb'an chi re ja k'uch ja toq xkelisaaj ruuk'ix. Q'anij k'a ma xuluqaj ta chi ke je'ee' wi keeri' xtib'ajn chik chi ke je'ee'.

Xopoon k'a ja q'iij rixiin ja nimaq'iij, ja ri je'ee' q'anij chi ajniim xe'eel chi koochooch utz k'a ne'opooni chi ajniim. Toq xe'opooni q'anij ma ee k'o ta ja chikop, toq xkeetz'et ja k'uch najiini nuunuk' ja xtuuya' chi ke ja xke'opoon ruk'iin.

- ¿Xixuluqaaji? –ne'e ja k'uch chi ke.
- Xuquluqaaji, xoqpeti chi ajniim, xeqab'ana' to na jun qatajkiil, xanaan chee wi' xuquluqaji ri' –ne'e ja xpeq.

Xe'oponi konojeel ja chikop, xya'i ja kelaaq konojeel, ja k'a taq xpeq q'anij ma ya'oon ta ja taq keelaaq.

Toq xkeetz'et xeeya' kaan juujun taq t'u'y chi keewach, q'anij ma tikeetz'et naq la ruuwach ja xya' chi ke, xuumaj ruk'ajqik rii' chi riij ja t'u'y. Ja k'a rixjayiil q'anij ma k'o ta nuub'an xa ruyoon ja ti xpeq qas nuuk'aq rii', q'anij ma ti koowi' nuutij ja riikiil, ja k'a k'uch xuub'ij chi ke.

- Kixwa'i, kixwa'i, katwa'i kompat're.
- Wa'iim nqaab'an, maltiyoox chi aawe –ne'e ja xpeq.

Xuumaj k'aqoj rii', utz k'a nkowiin ta nuutij ja riikiil ya'oon chi re rumaal ja k'uch. Toq xuuk'aq chik juutij rii' q'anij xb'e k'a chi paam ja riikiil, q'anij lawalo' xeeli. K'in q'anij xk'ajti rumaal chi qas nroqowi ja riikiiil.

JA RI ALAA' CH'AJOL SAJKIIY

Xuub'an jun taa' juutiij cha', xuutaq eel jun ti ruk'ajool pa ch'ajooj oxk'al sajkiiy, ruya'oon kaan pa ya' cha'. Toq k'a xpeti ja ri alaa' cha'. Xb'e ja b'aar ya'oon kaan wi' ja sajkiiy cha'. Toq k'a xopooni xuumaaj ruch'ajiik , k'in jun ti nimaraaj xub'anala' to cha'. K'ajk'aari' qas xe'taq nik'aj q'iij xuumaj ruk'alijk ruupaam ja rusajkiiy cha'. Pa taq nik'aj q'iij k'a toq xpeti cha'. B'iin eel k'a chi re rumaal ja rutata' chi nb'erutz'eta' to juulee' awan xe' pa koraal cha'.

K'ajk'aari' toq xopooni ja b'aar k'o wi' ja b'eey cha'. Chi ri k'a xuuya' kaan wi' ja rusajkiiy chi ruuwach jun aab'aj cha'. Toq k'a xjote' q'anojoj ja b'aar k'o wi' ja kichenooj cha'.

Xuutz'et opoon jun po'j cha' k'o jun ti chikop qas ti saq ti riij k'o chi ruuxee' cha'. Ja ri alaa' jani' la qas xel ruuk'u'x chi riij ja ti chikop, k'in b'aar chiqata juutiij rutz'etoon jun keeri' ta cha'. Toq k'a xajalaal majaan topoon ruk'iin cha' q'anij ma tixib'iij ti rii' cha'.

Toq xpeti ja ri alaa' xerumesa' kaan riij ja chikop cha', toq xk'aqak'a rii' xtzale' opoon cha'. Toq xuutz'et chi utz, jun ti umul cha'. K'ajk'ari' xtrarib'eej cha'. K'a pa roox muul k'a toq xuuchap cha', qas xki'koti cha', xuumaj ruq'ejtexiik cha'.

Ruq'ejtexiik nuub'an toq nuuna' ma chi ruuwach saq chik ta k'o wi cha', k'in ma k'o chik ta ja ri umul ruq'ejteen cha'.

Toq k'a nuuna' cha', pa raqan jaay chik tz'ub'ul wi' cha'. Pa jun ch'akat tz'ub'ul chik wi' cha'. K'in maxko' chi juulee' naquun k'o chi paam ja jaay, qas nraporo't riij cha'. Toq k'a nrak'axaaj opoon cha', qas nwatz'alo'j jun aqanaaj cha'. Toq k'a xuluk'utuma'ji cha' jun ti ixoq cha' ruk'aan jun asiyaal cha'. Ja toq xpeti ja ri alaa' cha' xuumaj roqoj ruuchii' cha' qato'oo' qii' ne'e cha'. Toq xuuna' chik cha'. Chi ri' k'o wi' ja b'aar xuuchap wi' ja ti umul cha'.

Toq nuutz'et q'anojoj chi kaaj cha' qas neyeb'ulin ch'uumiil cha'. K'in qas pa nik'aj aaq'a' cha'. Ja taq ee rachalaal cha', kimajoon rukanoxiik cha'. K'iyilaj muul xeq'a'x ruk'iin ja rusajkiiy ja ruya'oon chi ruuwach aab'aj cha'; Q'anij ma xkeetz'et kaan ta cha', q'anij neq'a'x ruk'iin cha'. Ja ri alaa' qas ruxib'een rii' cha'.

Toq k'a xuluqaji ja b'aar ruya'oon kaan wi' ja rusajk'iiy cha', q'anij keeri wi' rub'anoom kaan cha'. K'ajk'aari' ja ri alaa' xopoon chi roochooch cha', q'anij ruxib'een rii' cha'. Q'anij ma ti kowiin chik nwaari cha'. Ka'i', oxi' q'iij rub'anoom ja keeri', toq xpeti ja rutata' cha', xb'eruk'axaaj chi re jun ajkuum cha'. Naq nuub'an chi re ja ruk'ajool, ja q'anij ma tiwar chik cha'. Ja toq xpeti ja ri ajkuum, xuub'iij chi re ja rutata' ja ri alaa'. Ja wi ma kixokala'iil chi riij ja ri ee walk'uwaal, nk'amar eel chi eewach ne'xi ja taa', rumaal ja ri ajkuum cha'. Toq k'a xuub'iij ja ri ajkuum chi nrajob'eej, q'aaq', poom, ne'e cha'.

Ja toq xqojb'e ja chi ruuwach ja juuyu' taq'aaj naak'am eel ja ri awalk'uwaal chi neqaxukub'a' k'in nqak'utuuj sachib'al rumajk. Ja k'a toq xqojb'e, pa nik'aj aaq'a', utz k'a chi noq k'axaxi, ne'e ja taa' cha'. Qas jaawi' cha', keeri' xb'ajn chi re ja ri alaa' cha'. Xek'utux sachib'al rumajk cha'. Toq k'a xemelooj to cha', ja xuub'iij kaan ja ri ajkuum cha'. Ja wi xtiwari ja ri alaa' kaamiik, xojk'axax k'aari' k'in kixokala'iil, neche'x kaan ja rachalaal cha'.

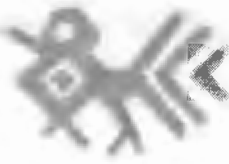

Ja k'a chi ruukaab' q'iij cha', xeeqaj chik ja ri ajkuum, ruk'iin ja ri alaa' k'in xak'axax chi ke, ja wi xwari ja ri alaa' cha'.

Toq k'a xpeti ja taa' xuub'iij chi xwari ja ruk'ajool cha'. K'ajk'aari' xuub'iij ja ri ajkuum chi ja ri alaa' nutzuri k'in ma k'o chik ta nuub'an. Ja wi ma ki ta xk'utux sachib'al rumajk cha', xk'amar eel ta ja ri alaa' cha'.

Chee wi' k'a ma utz ta natararib'eej ja taq chikop toq ne'animaji. Ja k'a wi xatararib'eej keeri' nuub'an ja winaq ja kani' xb'aan chi re ja ri alaa' cha'. Ja ri alaa', ja xuuna' ari jaa' cha', xa jun ti nimako'l ramaaj xerub'ana' to cha'. Ja wi ta xk'eje' to jun q'iij nuuna' cha', jaaru' ta la iik' owi juunaa' cha'. Ja naquun ja toq keela' nuub'an cha' q'anij xa ka'i' tziij chi riij ja jun winaq, ja nriil juulee' naquun keela'. Ja nkanaj kaan wi', ja wi ma tiyaa' ruximaal k'in ma tisojl riij cha'. Ja winaq ka'i' tziij chi riij, wi k'asalemaal owi kamik, nrijli cha'. Keeri k'a xuub'an ja jun ti alaa', josoq'il sajkiiy chi ruuchii' nimaya'.

JA TAA' TOQ XUYARIIJ SAQ'UJL

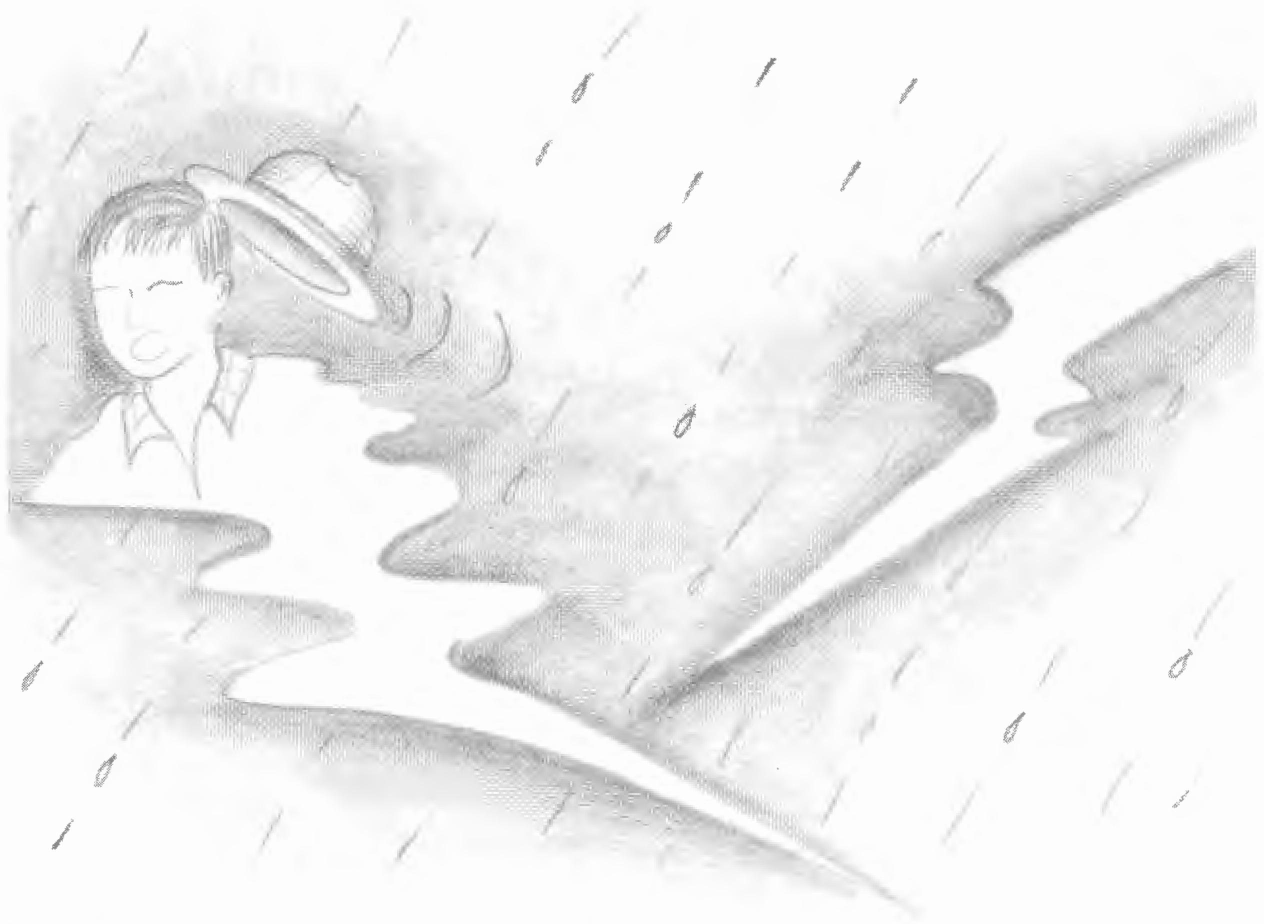
Xuub'an jun ti taa' juutiij, taa' tuun ruub'ii', qas maxko' chi juulee' taq meb'a'ii' xek'eje' ruk'iin cha'. K'o k'a jun nsamaj ruk'iin k'in qas taraan chi riij ja b'aar qas npe wi' ja taa' cha'. Ja k'a juutiij cha', xeeb'e pa saamaaj pa ruuwi' jun juuyu', rub'ijna'aan mulumik tz'unuj, chi ri' qas nechenowi, chi ee ka'i' pa taq saq'iij cha'.

Ja toq xuub'an nik'aj q'iij xuub'iij ja ti aachi chi re ja taa' Tuun. Qojwa'i ne'e cha'. Qojwa' k'a nq'aq'an chik nuupaam inin ne'e ja taa' cha'. K'ajk'ari' xeeqaj chi wa'iim pa jun tika'aaj ruk'olib'al ruujaal ja taa' Tuun k'o chi ri' pa chenooj. Ja k'a toq xkikolob'eej ja wa'iim neeka'y qaaj pa Taq'aaj cha'. K'in keewa' xuub'iij ja taa' Tuun chi re ja ti rachib'iil ri' cha': Chaqata jun ti nusaqujl k'o to ri', ne'e ja taa' cha'.

Ja k'a ti rachib'iil xrak'axaaj chi re ¿Naq xaab'an taa'?, ne'e cha'.

Ja k'a taa' xka'muluuj opoon chik juutiij ja xuub'iij qaaj chi re ja ti rachib'iil cha'.
Ja toq xpeti ja ti rachib'iil xuub'iij chi re ja taa', namaal ¿la naatij k'a nb'enuk'ama' jun qixiin?, ne'e ja ti rachib'iil chi re cha'.

Ja k'a taa' xk'isik'o'i xuk'axaaj ja nuub'iij ja rachib'iil, k'in xrak'axaaj chi re, ¿nuk'ajool k'olaan at ruya'oon wi' rumaal ja ri Ajaaw ruuwach uleew?, ne'xi cha'. K'o na k'a ne'e ja ti rachib'iil cha'. Jaawi keeri' ab'anoom ak'ama' na k'a jun ti qixiin ne'e ja taa' Tuun chi re ja rachib'iil cha'.

Ja toq xpe chik ja taa' Tuun xrak'axaaj chi re ja rachib'iil ¿naq k'a nk'atziin chi aawe?, ne'xi ja ti aachi rumaal ja taa' Tuun. Toq xuub'iij ja ti aachi ma k'o ta nok wi' naak'ot nuuchii'. Inin in ojtaqoyoon naq xtnuub'an. Xar ja xtuub'iij chi aawe ri', ja wi naq xtipeti maxta k'a taxib'eej aawii'. Waawee' natk'eje' kaan wi', xkojb'e chik na ja pa saamaaj toq xkinmeloj to, keeri' xb'ix kaan chi re ja taa' Tuun. Toq k'a xb'e ja ti aachi xnatir opoon pa juulee' q'ayiis nuutz'et opoon cha'. Ja taa' Tuun xuumaj runataxiik Ajaaw. K'ol eeq ruya'oon wi ja ti wachib'iil, maltiyoox na, ma nub'anoon ta poqon itzel chi re, ne'e cha'.

Toq nuutz'et opoon chik cha', xok ook pa jun ti roqorik q'ayiis, k'in q'anij ajninaq xmolola' to rii' ja suutz' pa keewi' cha'. Toq chi qa k'ee xuumaj q'anojoj juule' jab', k'in qas maxko' nuub'an k'aqol jaay ja b'aar nesamaj wi' cha'.

Toq xpeti ja taa' Tuun xqaaj chi xukuleem cha'. Xuumaj rumaltiyoxixiik k'in xuk'utuuj sachib'al rumajk chi ruuwach ja ri Ajaaw. Rumaal ja ntajiini nuutz'et. Maxko' xuxib'eej rii' rumaal ja k'aqol jaay nuub'an pa ruxikin taq jaay, ja b'aar ruto'oon wi rii' ja taa' Tuun.

Toq k'a xuub'an q'anojoj jun tiko'laramaaj cha', ejqaal, ejqaal xupaxiij rii' ja suutz', k'in keeri' xuub'an xk'is qaaj ja taq raqan jab' cha'. Toq k'a xopoon chi ja ti aachi cha'. ¿La xatpeti nuk'ajool?. Ne'e ja taa' Tuun cha'.

Xinpeti, kaamiik tatija' k'a ja saq'ujl, k'in nakol eel jun ri rixiin nuutee', ne'xi ja taa' cha'. Toq k'a xpeti ja taa' xutz'ub'aaj ja saq'ujl cha', k'in xumaltiyoxiij. K'ajk'aari xuumaj rutijiik cha'.

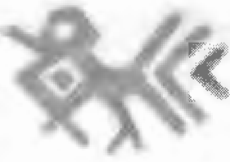

Qas xuyariij cha', xa ka'i' raqan qas xuutij cha', ja k'a ri oxi' chik jaari' xuuk'am to chi jaay cha'. Toq k'a xe'uluqaj chi jaay cha', xusik'iij ja rixjayiil ja taa' Tuun cha'. Chuux, Chuux, xtatij jun ti saq'ujl xqakochij chi re ja ti aachi ja k'o quk'iin. Qas tab'ana' jun utziil maxta taab'an poqon chi re. Ne'e ja taa' chi re rixjayiil cha'.

Toq k'a xpeti ja naan ¿Naq k'a chi re toq naab'iij keeri'?, ne'xi ja taa' Tuun cha'. Ixtan, ja ti aachi ja nsamaj quk'iin, ti b'anol jab' ja ri aachi. K'ajk'ari' xuumaj rub'ixiik ja taa' Tuun ja xkeeb'an pa chenooj cha'. K'ajk'ari' ja naan xuuk'am ja saq'ujl xutz'ub'aaj k'in xuuk'am eel pa jaay ja b'aar nexuke' wi' k'in xuukoj ruupoom, xmaltiyoxiij chi re ja ri Ajaaw ruuwach uleew . K'ajk'ari xuutij jun ja saq'ujl cha'. Toq k'a xpeti ja ti aachi ja b'anol jab', xuub'iij chi ke cha'. Chi ma kinetzijoj ta, ari jaa' ja rajaaw ruuwch uleew sipayoon chi we.

Ja k'a kaamiik qatija' qaaq'iij chi re ja qasamaaj xanaqajiin to chik ja q'iij toq xtuumaj ja nimaq taq jab'. Ja ri inin wojtaq ja q'iij rixiin saq'iij k'in chi riij q'iij rixiin ja jab'. Keeri' k'a xuuub'an ja ti aachi ojeer cha', ja xk'eje' ruk'iin ja taa' tuun, cha'.

JA TI AK'AAL CHAPOL CH'UU'

Nb'ixi, k'o juutiij, pa jun tinaamit ja k'o chi ruuchii' ja chooy ja k'o pa tz'oloy ya'. K'o k'a jun ti ak'aal qas ti ch'u'j pa roochooch, xar waari' qas nimaneel kuk'iin ja ruutee' rutata', chaqajaa' kuk'iin ja taq rijaa', winaq, kin chaqajaa' kuk'iin ja taq ak'alaa'. Ja ari jaa' qas ronojeel ruuk'u'x nuuk'aq k'olaaj, b'anoj sii' k'in chapoj ch'uu'. Xer waari' ja qas nuub'an jaa' ja chapoj ch'uu', rumaal chi k'o janitaq toq k'iy nuuchop, ja ruutee' nuk'ayiij juulee', rumaal chi ja ari jaa' q'anij k'iy qas neruuchap.

Xa k'a rumajk ari' nuuchap ja ch'uu', utz k'a nk'eje' kaan juun ka'i' taq rupuwaq, utz k'a nkowiini nuuloq' juule' taq runaquun. Q'anij nuub'an wi' ja taq ruch'ujilaal pa roochooch, chaqajaa' pa taq b'eey, ja k'a chi ruuchii' ya' k'o chik jun ti rokorik b'aar qas nuuchap wi' ja ch'uu'. K'o k'a janitaq neb'erila' ak'alaa' chi paam ja rokorik nerelisaaj eel owi npe rayewaal chi kiij.

K'o k'a juutiij xb'e ja pa chapoj ch'uu' chi ajniim, xuumaj ja chapoj ch'uu' q'anij k'iy chik ee ruchapoom, ee k'o chik la b'elejee' ee ruchapoom. Toq chaqajalaal jaani' k'o jun xmino' eel pa ya'. Toq xuuna' ari jaa' najiini njijq'i, k'ajk'ari' xuumaj raqoj ruuchii'.

-Qato'oo' qii', ninajiini ninjijq'i, kineto'oo', teb'ana' jun utziil -ne'e ja ti ak'aal.

Q'anij ma k'o ta xeto'owi rumajk q'anij ma k'o ta xtz'etowi. Toq xuuna' ari jaa' jaani' xa k'oli xjik'o chi raqan q'anij k'a xb'e k'a xe' ya', toq xeruutz'et ee ka'i' ch'uu' q'anij ee nimaq ja ri ee jik'oninaq rixiin, q'anij ma k'o chik ta nuub'an ari jaa', k'ajk'ari xuub'iij qaaj pa ruuk'u'x.

-Kaamiik ninkeetij ja ri ee ka'i' ch'uu' ri', rumaal chi q'anij ee nimaq. Ja nwaajo' inin k'o ta nintz'etowi, ma tinkoch' chik ninsi'owi nna' inin chi ma k'o chik ta wuxlaa' rumajk ja ri in k'o chi ruuxee' ja ya' –keeri' xuub'ij qaaj.

Ja k'a ari jaa' rukojoon ruchojq'aaq' ma ki ta xtijijq'i, xar waari' ja ch'uu' kimajoon rujijk'iik toq xopoon chi ruuxee' ja chooy, k'o juun keejuul ja ch'uu' k'in xkeeb'iij chi re.

-Ja ri atat tak'ama' eel awa' ja ti b'eey ri', ja k'a ri ojoj noq tara' eel chi aawiij, naak'am eel awa' ti b'eey ri', jiik natb'e ma k'o chi ta juun naak'am eel, chaqajaa' juun chi jiik ja b'eey. Toq k'a xkatopoon chi paam jun ti jaay; toq xtaatz'et chi k'o jun taa' pa'li, katpe k'a chi ri', ari jaa' k'a xtib'in chi aawe naq xtaab'an neche' chi re ja ti alaa'.

Keri k'aari' xuub'an ari jaa', xuumaj b'ijneem, cholaaj nb'e ruuwach, xar waari' ma si'oweem chik ta nuub'an, rumajk ma k'o chi ta ya'. Rumajoon b'ijneen toq xuutz'et opoon jun ti jaay. Toq xooki b'aar k'o wi' ja ruuchi' jaay, xooki. Toq xerutz'et juule' ch'uu', k'ola ka'i' jaaj kaqan, ja k'a ri oqoqii' q'anij ee nimaq, ja k'a taq t'oot' k'o la jun jaaj kaqan chaqajaa'. Q'anij ma k'o ta rutz'etoon wi' ari jaa' ja chikop ee kitaq ari'. Q'anij na'amay, xok eel chi paam ja ti jaay toq xuutz'et k'o jun taa' pa'li. Toq xuutz'et xpe k'a chi ri' xunimaaj naq b'in to chi re kumaal ja ri ee ka'i' ch'uu'. Ja k'a taa' xuutz'et chi xopooni xuub'iij chi re. Katojo' waawee' ri'.

Ja k'a ri ak'aal q'anij ma xuk'ulub'a' ta, xar waari' xb'e toq xb'ix keeri' chi re rumaal ja taa'. Xer waari' toq xb'e ja ri ak'aal pa ya', najla xuub'an ja q'iij k'in ja ramaaj utz k'a ja winaq ma tikeeya' q'iij chi re chi xtzajqi ja ti ak'aal, keeri' xuub'an ja jun taq'ajq'ijaal, k'ola kaji' rixiin taqajq'iij ari'. Ja k'a xe' ya' rumajoon ja naquun ja q'anij nuumay ja ti alaa', ja k'a taa' xuub'iij.

Xa wa'an xnuutaq asik'ixiik utz k'a chi noqtzijoon juutz'iit k'in noqk'eje' ki'iil chi riij ja juule' taq naquun ja nmajoon rutz'ejtiik, ja ma utz ta ee rub'anoom, utz k'a ma k'o ta ruk'ayewaal xtawijl chik pa jun q'iij. Ja rajawaxiik qanuk'u' kaan kaamiik - ne'e ja taa' chi re ja ti ak'aal. Q'anij ma k'o chi ta xuub'iij.

Kojtzijoon k'a, ma chapooneem ta nb'an chi aawe, xar waari' xkojwa' na k'aja'k'ari' xkojtzijooni. Nwaajo' nya' jun ach'uu' ja k'o ruya'aal, tatz'eta' npe le q'anij ma k'o chi ta ruuch'uu' k'in ruutaap ja qaayaa' aya'oon kaan. Ma ee k'o chik ta le', q'anij ma k'o chi ta t'oot' chaqajaa' le'.

Ja k'a ti ak'aal chaqa nuutz'et naq ja nk'ujt chi ruuwach rumaal ja taa'. Ja nuutz'et ari jaa' jaani' pa jun jaay ja q'anij nraparoti k'o wi' cha'. Rumaal chi q'anij tatz'eta' to ja ya' ee k'o ch'uu', tap, oqoq k'in pooq chi paam k'in q'anij ma ee k'iy chik ta, najiini nek'isi cha'.

- Ja utz nqaatij, nqakamisaaj jun ti oqoq, utz k'a noq tzijooni- ne'e ja taa', ja nwaajo' nnuub'iij chi aawe kaawiik, katnimaan k'a kanimaaj ja winaq rumaal k'o janitaq atat ne'ach'ey ja taq ak'alaa'. Ja toq ne'awila' pan ak'ojlib'aal ja b'aar naachap wi' ch'uu'. Qas ne'aq'ol ja taq ch'uu', naaya' keewaay naab'iij chi ke, xa'eq ne'akamisaaj. Ja k'aari' ja ma utz ta, chaqajaa' q'anij ma ki' ta chi aawe ja ne'achap ja xata rixiin ariikiil. Mani' atat q'anij ne'ak'ayiij chik, xa k'a rumajk ari' nnuub'iij chi aawe, chi ma tab'an chik ta keeri'. Xa k'a rumajk ari' wi k'a xtab'an na keela', natpe k'awa' waawee'. Ja k'a kaamiik natb'e chik chi awoochooch, ma taab'an chik ta k'a ja xnuub'iij eel chi aawe k'in katniman k'a juutz'iit. Keeri' xuub'ix to chi re ja ti alaa'. Q'anij ma k'o ta xunab'eej chi ja xq'ijloon rixiin jaari' ja rajawaal ja chooy k'in keewa' xuub'iij qaaj ari jaa' ri'.

- Xa'aan rumajk ari' q'anij nimaq taq ch'uu', tap oqoq, pooq k'in t'oot' q'anij k'a ma k'o ta xnunab'eej inin wi jaari' ja rajawaal ja chooy. Xintzijoon ta na ruk'iin chi utz. Xnuk'utuj ta chi re ja naquun b'aar ruk'amoon wi' ja ruuyaa' utz k'a xwojtaqiij ta, b'aar petinaq wi' ja ya' le'. Xnuub'iij kaan ta pach chi re chi ma ki ta xtik'isi ja qaayaa', q'anij ta xtik'eje' wi' chi ri, rumaal chi qas utz rub'anoom, q'anij maxko'li jun winaq ne'ulutz'etowi. Xa k'a rumajk ari', k'o ta na juun b'in chi we - ne'e qaaj ja ri ak'aal. Jaari' ja xuub'iij qaaj, toq nuuna' q'anij ma tikowiin chik nmeloji, rumaal chi xb'ix to chi re rumaal ja taa' chi jat chi awoochooch.

Kani' xuub'an toq xb'e q'anij keeri' chik ari' xuub'an toq xmeloj to. Ee je'ee' chik ja ri ee ka'i' ch'uu' xe'uluya'o kaan rixiin. Toq xuuna' xuluqaj chi ya', xar waari' q'anij ma ch'ab'aq ta, ja k'aari' ramaaj xuumaj chik b'ijneem.

Toq k'a xmeloj to ja ti ak'aal q'anij k'a xuuk'ax runa'ooj, q'anij ma keruchap chik k'iy ja ch'uu', xa rixiin chik kiriikiil. Wi xtak'a xuub'an chik na keeri' jaani' xeruub'an ojeer, pa ya' ta xb'e wi', rumaal chi k'o rajawaal ja ya' k'in nerutz'et to ja neb'anowi ja ri itzeel chi re, neruukam eel k'a ruk'iin. Xa k'a rumajk ari' q'anij ma k'o ta teeb'an chi re ja qaayaa' ma teetz'uj ta, ma teek'aq ta q'ayiis chi paam, utz k'a ma k'o ta nb'aj chi eewe rumaal ja rajawaal ja ya'.

Esta publicación fue impresa en los talleres gráficos de Editorial Serviprensa S.A. en el mes de febrero de 2003. La edición consta de 1000 ejemplares en papel bond 80 gramos.

Universidad
Rafael Landívar
Tradición Jesuita en Guatemala

En todo amar y servir
Ignacio de Loyola

Universidad Rafael Landívar
Instituto de Lingüística y Educación
Guatemala, 2003